

TELEPÜLÉSSZEGÉLY TÁJKARAKTERT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐI

FÖLDI ZSÓFIA^{1*}

¹ Szent István Egyetem, Tájépítészeti és Településtervezési Kar, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

*e-mail: Foldi.Zsofia@tajk.szie.hu

Absztrakt

Kutatási hipotézisem szerint a településszegélynek szerepe lehet a tájkaraktert meghatározó tényezők között. A felvetés igazolására a Szent István Egyetem (egykori nevén Budapesti Corvinus Egyetem) Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszéken kidolgozott módszerre alapozva feltártam a településszegélyek azon jellemzőit, amelyek tájkaraktert meghatározó tényezővé, így tájképi, tájszerkezeti, természeti tényezőkké, valamint a tájkaraktert befolyásoló érzelmi tényezővé válhatnak. A tájkarakter összetett, nehezen érthető táji adottság, ezért is tartom fontosnak e téma minél szélesebb körű kutatását.

Bevezetés

A tájban a településszegélyeknek kiemelt jelentősége van mind tájhasználati, mind tájökölógiai, mind tájképi szempontból. A tájépítészet fontos szerepet vállalhat a településszegélyeken jelentkező tájhasználati konfliktusok kezelésével, a településszegélyhez köthető táji értékek védelmével a település és környezete közötti harmonikus kapcsolat megteremtésében, amely nélkül egyetlen település sem lehet fenntartható a XXI. században. Ennek a kapcsolatteremtésnek véleményem szerint közvetlen megvalósulási területe a településszegély.

A tájkarakter-védelem érdekében a napjainkra jellemző településszegély minták megismerése a tájépítészet számára hasznos információkkal szolgálhat, ezért vizsgálatát szükségesnek és indokoltnak tartom. A 2007-ben Magyarországon törvénybe iktatott Európai Táj Egyezményben is feladatként szerepel a magyar tájak felmérése, a jellemző vonások és a tájalakító hatások számbavétele.

Jelen kutatás legfőbb célja a településszegélyek azon jellemzőinek feltárása, amelyek tájkaraktert meghatározó tényezővé válhatnak, így az eredmények segíthetik a tájkarakter vizsgálatok módszertanának fejlesztését, a magyar tájak számbavételét.



A tájkaraktert meghatározó legfontosabb tényezők: a tájképi adottságok, a történelmileg kialakult tájhasznosítás és tájszerkezet, a karakter értékű természeti elemgyüttesek, valamint a tájhoz kötődő hagyományok és érzelmek (Csima 2008).

Mintaterület és módszer

A vizsgálat mintatelepülései a Budapesti Agglomerációban található kis települések. Jelen kutatásomban a Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszéken kidolgozott módszerre alapozva dolgoztam ki a vizsgálati módszert. A vizsgálat elsődleges módszere a terepi felmérés volt, amihez topográfiai térképeket és légi felvételeket használtam segítségül. A tájalakulás történetét a 18.-21. századi térképek és irodalom segítségével tanulmányoztam. A mintatelepülés településszegélyein azon jellemzőket vizsgáltam, amelyek tájkaraktert meghatározó tényezővé, így tájképi, tájszerkezeti, természeti tényezővé, valamint a tájkaraktert befolyásoló érzelmi tényezővé válhatnak.

Eredmények

Településszegély értelmezése: A településszegély tájépítészeti megközelítésben egy lineáris tájszerkezeti elem, a település és szomszédos tájrészlet jellegzetes találkozási sávja. A beépítetlen és beépített tájsáv között tájhasznosítási, tájökölógiai és tájesztétikai kapcsolat van. Ezek lehetnek kedvező vagy kedvezőtlen (konfliktusos) kapcsolatok.

Szerkezeti szempontból tekintve a településszegély tájépítészeti megközelítésben a település beépített peremterületéből (belső szegélyszáv) és a hozzá közvetlenül csatlakozó tájrészletből (külső szegélyszáv) áll (1. ábra). A szegélyszávok és a szegélyvonal (ami a szegélyszávokat elválasztó vizuálisan érzékelhető vonalas elem) állandó településszegélyt alkotó szerkezeti elemek, tájtervezési egységet képeznek, amelyek a tájvizsgálat során együtt kezelendők.



1. ábra: Településszegély sematikus ábrája

Tájképi tényező: Az eltérő karakterű szegélyszávok határánál érzékelhető szegélyvonal a tájkép jellegzetes összetevője. A szegélyvonalon megjelenő tájelemek által képzett sziluett meghatározó tájképi tényező. A belső szegélyszávban a művi elemek, a külső szegélyszávban a módosított természeti elemek dominálnak. Ezek aránya teremti meg a kedvező vagy kedvezőtlen tájesztétikai kapcsolatot a település és szomszédos tájrészlet találkozási sávjában.

A tájképet befolyásolják a településszegélyhez kapcsolódó kedvezőtlen látványelemek (pl. vonalas közművek markáns építményei) és kedvező látványelemek (pl.



településszegélyen megjelenő egyedi tájértékek, településkapuk) azok aránya, elhelyezkedése.

A településszegélyek eltérő mértékben befolyásolják a tájképet aszerint is, hogy síkvidéki vagy dombvidéki település részei. Dombvidéki települések esetében nagyobb az a tájrészlet, amelyben a településszegélynek tájképet meghatározó szerepe van. A szegélyvonalon a növényzet valamint a külső szegélysáv tájhasználatára szintén kiemelt jelentőségű a településszegély látványa, a belső szegélysáv láthatósága szempontjából, ez elsősorban a síkvidéki települések esetében a meghatározó (2. ábra).



2. ábra: belső szegélysáv láthatósága (Páty 2015)

Tájszerkezeti tényező: A tájszerkezetet meghatározó természeti elemek a domborzat, a vízrajz és a növénytakaró. A települések helyének kiválasztásában is ezek játszottak szerepet, így a települések méreteit, szerkezetét, utcahálózatot, telekalakítást, beépítés módját és a településekhez csatlakozó tájhasználatokat meghatározó tényezővé váltak (Csima 2009). A tájszerkezet szempontjából táji értéknek tekinthető a település és az őt befogadó tájrészlet kedvező tájhasználati kapcsolata, a hagyományos tájhasználatok jelenlétéből adódó ősi kapcsolódási mintát őrző településszegély. A Hans Kiemstedt (1967) által kidolgozott értékelési módszer szerint, ahol több a különböző használatú területek találkozási vonala, a szegély, ott annál változatosabb a táj. A településszegély a tájszerkezet változatosságát, a tájkaraktérét a szomszédos településekhez tartozó szegélyvonalak távolsága, a település szegélyvonalának hossza és vonalvezetése, a települést körbevevő szegélyvonalak változatossága alapján határozza meg.

Természeti tényező: A településszegélyen a belső szegélysáv beépítettségének közvetett hatásai jelentősek, érzékelhetőek. Megváltoztatják a külső szegélysáv hő és vízháztartás viszonyait, ami a tág ökológiai tűrőképességű invazív fajok terjedését is segíti. E tényezők szempontjából a településszegély a tájkarakter kedvezőtlen elemévé válhat. Ugyanakkor új természeti tájelemek jelenhetnek meg a településszegély tájrendezése során.

Érzelmi tényező: A tájkarakter érzelmi tényezői közé tartoznak az évtizede beállt településszegélyek, vagy a történeti szegélyek, amelyek évszázadok óta változatlanok. Ezáltal hosszú idő óta beépültek a helyi lakosság „tájtudatába” – erősítik, meghatározzák azt, a



településük széle, határuk fontossága, így a településük definiálása helyi identitás tudat erősítése által. Érzelmi tényezőnek tekinthetők a településszegélyekhez köthető egyedi tájértékek is. Kiemelten fontos szerepe lehet a helyi kötődés kialakításában a településszegélyek speciális elemének, a településkapunak (3. ábra).



3. ábra: településszegély egyedi tájértéke (Budakeszi 2015), településkapu (Páty 2015)

Összegzés

A kutatás elsődleges célja a tájkarakter vizsgálati módszertan kidolgozásának elősegítése. A tájkarakter összetett, nehezen érthető táji adottság, ezért is tartom fontosnak e téma minél szélesebb körű kutatását. A kutatás elsődleges módszere a terepi felmérés volt. Eredményként feltártam a településszegélyek azon jellemzőit, amelyek tájkaraktert meghatározó tényezővé válhatnak. Kutatási eredményeim a települési tájtervezés területén is hasznosulhatnak. A településszegélyre vonatkozó előírások megfogalmazása hatékonyan segíthetné, hogy ez az érzékeny felület tervszerű, megfelelő átmenetként működjön a táj és a település között.

Irodalomjegyzék

- Boromisza Zs., Módosné Bugyi I. (2011). Bányatavak szerepe a tájkarakterben. In: Illyés Zs. (szerk). Tájvédelmi füzetek 2. szám. AULA kiadó. Budapest.
- Csima P. (2008). Tájvédelmi szabályozás a településrendezési tervekben. In: Csorba P.–Fazekas I.(szerk.). Táj kutatás – tájökológia. Meridián Kiadó. Debrecen, pp. 401–408
- Csima P. (2009). Település a tájban a tájépítész szemével. In: Fatsar K.(szerk.). MMXC Mőcsényi Mihály kilencven év. BCE Tájépítészeti Kar. Budapest, pp. 67–76.
- Csima P., Módosné B. I. (2010). Települési tájkarakter elemzés – nógrádi települések példáján. 4D könyvek. Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kar, pp. 201-210.
- Csima P., Dublinszki-Boda B. (2011). Tájkarakter elemzések a rurális tájban. In: Illyés Zs. (szerk). Tájvédelmi füzetek 2. szám. AULA kiadó. Budapest.
- Kiemstedt, H. (1967). Zur Bewertung der Landschaft für die Erholung. Beitrage zur Landespflege: Sonderheft. Ulmer. Stuttgart.



- Módosné Bugyi I., Csima P. (2010). Felhagyott és helyreállított bányák szerepe a tájkarakterben. In: Tájökológiai kutatások. MTA. Földrajztudományi Kutatóintézet. Budapest.
- Molnár Zs. (2011). Alsó-Tisza-völgyi holtágak a tájkarakterben. In: Illyés Zs. (szerk). Tájvédelmi füzetek 2. szám. AULA kiadó. Budapest.

